

Feil mann til feil tid

Hans Fredrik Dahl: Vidkun Quisling. En fører for fall. Aschehoug. «Farligst blir jeg etter at jeg er død», sa den landssvikdømte Vidkun Quisling like før han ble skutt 24. oktober 1945, men der tok han feil.

Føreren av Nasjonal Samling så seg selv som en visjonær og profet, men så direkte profetisk var han heller ikke i denne sammenheng. Farlig er han ikke blitt innenfor sitt mangslugne ettermæle, mere brysom som en påminnelse om at rettsstaten Norge kanskje ikke trådte helt støtt i rettsoppjøret med mannen som ga forræderiet et internasjonalt fellesnavn.

Derfor er det med en slags lettelse man fastslår at historikeren Hans Fredrik Dahl har sluttført sitt store verk om Quisling. Svært mange brikker faller nå på plass - om nødvendigvis ikke alle.

Sikkert vil flere bøker bli skrevet om Quisling, men neppe mange flere så vektige, så vel dokumenterte og så usøkt velskrevne. Med Dahls to-bindsværk har vi fått et nytt, mer fasettert og rikere bilde av en mann som fortsatt fanger vår oppmerksomhet, - føreren, ideologen, den naive og evnelose politikeren, men også landssvikeren og forræderen. Quisling så seg selv som «A man for all seasons» for å sitere teater- og filmtittelen. Trolig var han mere feil mann på feil tid.

For første bind signaliserte Hans Fredrik Dahl at han ikke kom til å frikjenne Quisling for landssvik. Han står fast ved det også når han på fører historien gjennom de fem krigsårene

og frem til henrettelsen ved muren på Akershus.

Men Dahl leder inn en del nye perspektiver, gjør enkelte omvurderinger og stiller seg først og fremst skeptisk til visse sider av den rettsbehandling Quisling fikk i 1945.

«Quisling på hans egne premisser - det er hensikten med denne biografien», skriver forfatteren i forordet. Det er den store styrken ved Dahls to bøker: Viljen til å forstå og forklare, men ikke bortforklare, hans evne til å sette seg inn i Quislings situasjon også da han på slutten av krigen og ved selve rettsaken ble satt under et kolossalt emosjonelt trykk.

Quislings verden

Det er en verden av politisk naivitet og fravær av politisk erfaring Dahl fører oss inn i når han i Innledningen til sin nye bok lar amatørdiplomatene Frederik Prytz og Vidkun Quisling fremstå med sine store fredsplan etter Tysklands angrep på Polen. Fra Storfosen gods skal Prytz reise til London og overtale Chamberlain til å slutte fred, Quisling skal reise til Berlin og Hitler.

NS-lederens drøm om en én-verdensbevegelse utgått fra hans egen filosofi - universalismen, skal fremføres for despoten i Berlin. Og stikk i strid med det som er vanlig, får han foretrekke for Hitler som ikke er det minste interessert i nordmannens fjerne drømmer om et storgermansk forbund. Slik vikles Quisling, regissert av forretningsmannen Albert Viljam Hagelin og tyskeren Hans Wilhelm Scheidt, inn i det forfatteren kaller et «konspirativt og forrædersk konsept», og utgangen av det kjenner vi alle: Hitlers beskjed om med minst mulig

Et hittil ukjent bilde av Quisling under en tur til Tyskland i 1943

stab å sette i gang det som senere blir «Weserübung» og okkupasjonen av Norge.

Så kommer Quislings statskupp om kvelden 9. april 1940 alt mens Hagelin og Scheidt sniker rundt i korridorene på Continental og forerens «kommandosentral», på rom 420. Det blir begynnelsen på en vakiende regjeringstid på tyske bajonetter.

Forestillingen om en internasjonal jødisk konspirasjon fantes dypt i Quislings tankegang og han var klart antisemitt. Men han spilte ingen direkte aktiv

rolle ved arrestasjonene av jøder høsten 1942. Når 530 av hans statsborgere senere ble sendt bort med «Donau» er det «sannsynlig at han folte seg tatt ved nesen», skriver Dahl, som også mener at når Quisling i 1945 ble dømt for uaktomt drap i jødesaken, var det på et realitetsgrunnlag han ikke kunne kjenne igjen.

Som å svømme Vøringsfossen

Dahls språk er sobert og veloverveid. Sjelden griper

han til allegoriene, men han gjør det når han beskriver Quislings situasjon sommeren 1945: Å forsvarer ham for en norsk rett da var som å forsøke å svømme opp Vøringsfossen - like håpløst. Henrik Berghs kone gråt da han fikk oppgaven som forsvarer.

Hans Fredrik Dahl gjør viktige grensedragninger og presiseringer når det gjelder rettsaken. Den holdt ikke mål sett i ettertid. Lagmann Erik Solem var forutinntatt og behandlet tiltalte på en særdeles statende måte. Også vitneavhørene bekreftet forhåndsdommen. Hagelin simulerte hukkommelsestap, og Scheidt var fraværende. Stadig nye dokumenter ble lagt usett frem for retten uten at forsvareren protesterte.

Dahl mener at tiltalte selv inderlig godt forsto det landsforræderi han hadde begått. Statskuppet, tilbakekallingen av mobilseringen og punktet om at han hadde stillt norske tropper til bistand for fienden (frontkjemperne), var de alvorligste anklagene. Dem måtte Quisling med såret vrede og statsrettslige argumenter, mens han fremstilte sin rolle i forspillet til 9. april med forslagen beregning. For det mener også Dahl: Med sine mange bortforklaringer og vridninger ble tiltalte sin egen fiende. Retten mistrode ham i ett og alt.

På i hvert fall ett punkt bringer Dahl oppsiktsvekkende nytt: Midt under rettsaken ble Quisling brakt til Rikshospitalet for en større og til dels smertefull hjerneundersøkelse. Det førte til «nedsat almenbefindende», men fikk neppe konsekvenser for utfallet av rettsaken. Det var trolig gitt for saken begynte.

Johan O. Jensen

Quislings siste kapittel

Av KRISTOFFER NORDVIK

OSLO: - Jeg vet at noen vil synes jeg er «for snill» med Quisling, og hvis man i utgangspunktet mener at han prinsipielt og på alle punkter skal fordømmes, da bør man ikke utsette seg for ergrelsen ved å lese denne bok. Mange vil nok også la det være, så Hans Fredrik Dahl da han presenterte siste bind av biografien om Vidkun Quisling, «En fører for fall».

Blant de mange som hadde møtt opp på presentasjonen av «En fører for fall», var det flere som hadde fått føle konsekvensene av den politikken Quisling var talsmann for. Hans Fredrik Dahl har fått innvendinger mot sin «forståelsesfulle» behandling av Quisling, og han stiller seg ikke uforsvarende til et slikt

- Noen av talene er påfallende og frastøtende antisemittiske. I dag er det naturlig å legge særlig vekt på antisemittismen, mer enn han ville gjort selv, for vi er jo ikke ferdig med dette, sa Dahl. Spørsmålet om Quisling visste hva som ventet jødene, er et av de vanskelige spørsmålene Dahl har forsøkt å finne svar på.

- Jeg har kommet til at han ikke kjente til hva som foresto, han trodde på forsikringer om at det var jordbruks- og husflåt arbeid som ventet dem. Men jeg har også funnet andre kilder som forteller at det fra høsten 1943 gikk rykter blant ministere og partitilitsmenn om at jødene fra Norge var likvidert. Quisling må ha hørt disse ryktene, han som andre. Men han trodde ikke på dem. I dette var han ikke alene, dessverre.

Kontroversielt

- Hvis man som jeg mener at Quisling bør få samme behandling som en hvilken som helst annen partifører eller statsminis-

Hans Fredrik Dahl presenterte i år sin andre del av Quisling-biografien

Stiftelsen Norsk Okkupasjonshistorie
serte Hans Fredrik Dahl at
Quisling for landsvik. Han
står fast ved det også når
han nå fører historien
gjennom de fem krigsårene

adim Scheidt, inn i det for-
fallet en kaller et «konspi-
rativt og forrædersk kon-
sept», og utgangen av det
kjenner vi alle: Hitlers be-
skjed om med minst mulig

Foreslåing om en in-
ternasjonal jødisk konspi-
rasjon fantes dypt i Quis-
lings tankegang og han var
klart antisemitt. Men han
spilte ingen direkte aktiv

Som å svømme
Vøringsfossen

Dahls språk er søbert og
veloverveid. Sjelden griper

ende», men fikk neppe kon-
sekvenser for utfallet av
rettssaken. Det var trolig
gitt for saken begynte.
Johan O. Jensen

Quislings siste kapittel

Av KRISTOFFER NORDVIK

OSLO: — Jeg vet at noen vil synes jeg er «for snill» med Quisling, og hvis man i utgangspunktet mener at han prinsipielt og på alle punkter skal fordømmes, da bør man ikke utsette seg for ergrelsen ved å lese denne bok. Mange vil nok også la det være, sa Hans Fredrik Dahl da han presenterte siste bind av biografien om Vidkun Quisling, «En fører for fall».

Blant de mange som hadde møtt opp på presentasjonen av «En fører for fall», var det flere som hadde fått føle konsekvensene av den politikken Quisling var talsmann for. Hans Fredrik Dahl har fått innvendinger mot sin «forståelsesfulle» behandling av Quisling, og han stiller seg ikke uforstående til et slikt syn.

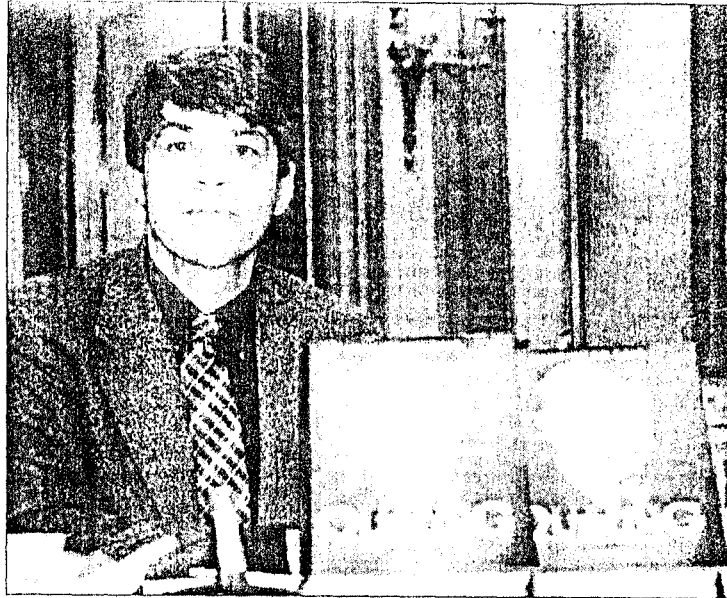
— Det er ikke vanskelig å skjønne bakgrunnen for hatet mot Quisling, selvfolgelig ikke, sa Dahl til den store forsamlingen. Quislings taler er, etter Dahls mening, den kilde-serien som gir mest informasjon om Quislings egen utvikling etter 1940.

— Noen av talene er påfallende og frastøtende antisemittiske. I dag er det naturlig å legge særlig vekt på antisemittismen, mer enn han ville gjort selv, for vi er jo ikke ferdig med dette, sa Dahl. Spørsmålet om Quisling visste hva som ventet jødene, er et av de vanskelige spørsmålene Dahl har forsøkt å finne svar på.

— Jeg har kommet til at han ikke kjente til hva som foresto, han trodde på forsikringer om at det var jordbruks- og husflidsarbeid som ventet dem. Men jeg har også funnet andre kilder som forteller at det fra høsten 1943 gikk rykter blant ministre og partifølgere om at jødene fra Norge var likvidert. Quisling må ha hørt disse ryktene, han som andre. Men han trodde ikke på dem. I dette var han ikke alene, dessverre.

Kontroversielt

— Hvis man som jeg mener at Quisling bør få samme behandling som en hvilken som helst annen partifører eller statsminister — at han bør vurderes for hva han ønsket å oppnå, og for om han lyktes eller mislyktes i dette, og hvordan han i dette ledet seg som politiker og menneske — da kan man kanskje gi ham den sjansen å følge denne biografien, sa Dahl. I løpet av sin egen presentasjon av biografien, var Dahl

Hans Fredrik Dahl presenterte i går sin andre del av Quisling-biografien.

Foto: Kristoffer Nordvik

flere ganger innom hendelser som forteller at det allerede i 1945 var noen som snakket om tilgivelse. En av disse var Oslo-biskop Eivind Berggrav som besøkte Quisling etter at han var dømt til døden.

— Etter dette møtet skrev

biskop Berggrav til statsminister Gerhardsen og ba om nåde for Quisling. Han ga uttrykk for at det ikke var nødvendig å ta hans liv, hans straffeskyld var fastlagt gjennom rettssak og dom. På en forsiktig måte ga biskopen uttrykk for sin

prinsipielle tanke at det ikke var den verdslige statens rett å råde over liv og død i fredstid, sa Dahl, som mener at dette må være et tilfelle hvor ordet «høysinn» er fristende å bruke for en historiker om fortidens aktører.

Smått om Quisling

Tone Bratteli/Hans B. Myhre: «Quislings siste dager» Cappelen.

I en sann strøm av biografier om og analyser av skikkelsen Vidkun Quisling og en fornyet interesse for «Ministerpresidentens» skjebne, dukker det opp en ny bok over det samme tema. Det er i alle henseende en liten bok målt mot historikerne Hans Fredrik Dahl, Øyvstein Sørensen og Nils Johan Ringdals ver-

ker, for ikke å snakke om mammuten til norsk-amerikaneren Oddvar Hoidal, så fotnote-tung at den påkaller interesse bare hos de spesielt interesserte.

Denne bokens bok handler angivelig om NS-forenens siste dager inntil han ble skutt på Akershus 24. oktober 1945. Rettssaken mot Quisling påkalte betydelig internasjonal interesse etter som det var den første store krigsforbrytersaken i det europeiske slutt-

oppgjøret med nazistene.

Tone Bratteli har skrevet boken. «Fortelleren» er Hans B. Myhre, en av de mange unge jurister som i fredsdagene ble trukket inn i Norgeshistoriens største rettsoppgjør.

Sammen med den senere så kjente Jens Evensen ble Myhre satt til å etterforske Quislings økonomiske lovbrudd i løpet av krigen. De var en del av bildet, men ikke av betydning for å få ham dømt.

Bratteli/Myhre gir oss en liten flik av et stort lørret. I den grad boka interesser er det fordi den, i Myhres fortolkning, også gir bildet av en mann med store visjoner, men samtidig ikke helt patent i det verdslige. Når alt fra dyre malerier, solv kaffebrett, ostekniver og sigarklippere blir «tatt vare på» av foreren, aner man konturene av en litt rufsete småtyv som ser sitt snitt til å forsyne seg litt både på Slottet, i Norske Selskab,

Frimurerlosjen og fra jødernes beslaglagte eiendeler.

Derfor blir motene mellom den unge politifullmektig Myhre og den tidligere statssjef preget av pinlig taushet og en brydd stemning.

Det må være en av grunnene til at Myhre heller ikke synes å ha så mye å fortelle.

Johan O. Jensen